

Ministerie van Justitie
Directoraat-Generaal Wetgeving, Rechtspleging
en Rechtsbijstand
t.a.v. de heer dr. mr. C.B. van der Net
Postbus 20301
2500 EH DEN HAAG

Amsterdam, 29 april 2005

Geachte heer Van der Net,

De Nederlandse Vereniging van Journalisten is de beroeps- en vakorganisatie van journalisten, fotojournalisten, programmamakers en voorlichters. De NVJ behartigt de belangen van ruim 9000 leden van wie ongeveer 3000 freelancers: journalisten, fotojournalisten en programmamakers.

Wij danken u voor uw verzoek om te reageren op het onderzoek van het Instituut voor Informatierecht naar het Auteurscontractenrecht waarvan wij met veel interesse hebben kennisgenomen. De resultaten en aanbevelingen van het onderzoek worden door ons onderschreven. Het is van groot belang dat er op korte termijn wetgeving komt die de (onderhandelings-) positie van freelance journalisten versterkt.

De NVJ constateert al jaren een onevenwichtige ontwikkeling in de verhouding tussen de freelance journalisten enerzijds en de uitgeverij-, omroep- en mediaconcerns anderzijds. Freelance auteurs zijn nu bijna in de situatie beland waarin zij zonder wettelijke regeling geen fatsoenlijk inkomen meer kunnen verwerven, risico's van ziekte en arbeidsongeschiktheid niet meer kunnen dragen en nauwelijks pensioenrechten kunnen opbouwen. Het kan zo niet langer doorgaan. Vanuit de NVJ wordt getracht tegenwicht te bieden door bijvoorbeeld het ontwikkelen van standaardcontracten, maar de praktijk leert dat dit een nauwelijks te winnen gevecht is. Gedragscodes worden niet nageleefd en tot een gezamenlijk modelcontract is niet te komen. De arrogantie van de macht speelt nu ook de belangenorganisaties parten.

In 2002 hield de NVJ een peiling naar de onderhandelingspositie van freelance journalisten bij printmedia. Daarbij werd de vergelijking betrokken tussen gedragscodes van (belangenorganisaties van) uitgeverijen en de door hen gehanteerde modelcontracten. In gedragscodes staat dat de uitgever het recht heeft op eenmalige publicatie en voor herpublicatie apart toestemming moet vragen en een aanvullend honorarium moet betalen. De modelovereenkomsten gaan er echter vrijwel allemaal vanuit dat door de freelancers voor generiek hergebruik -en vaak meer dan dat- toestemming dient te worden gegeven waartegen vaak geen of een zeer geringe vergoeding (2% of zelfs soms minder) tegenover staat. Terecht

merken de IVIR-onderzoekers op dat de standaard contracten en tarieven van de NVJ door uitgevers zelden worden geaccepteerd. Slechts gevestigde auteurs, of coryfeeën die van gezichtsbepalende betekenis voor het medium zijn, kunnen rechtvaardige regelingen bedingen.

Twee tendensen gaan de freelance journalist noodlottig worden als hun op korte termijn geen wettelijke bescherming wordt geboden. De ongebreidelde fusie- en machtsconcentratiestroom is een voortschrijdend fenomeen dat hier geen beschrijving behoeft. De recente fusie van PCM en Wegener waarbij weer zeven regionale kranten verdwijnen en 300 man mogelijk op straat komt te staan spreekt boekdelen. Ook voor de freelancer die voor die ene lokale krant zijn stukjes schreef gaat dit consequenties hebben. Natuurlijk kan hij straks proberen zijn artikel te verkopen aan de nieuwe krant, maar hij heeft geen alternatief meer en is gedwongen met alle voorwaarden akkoord te gaan. Het is allang niet meer zo dat een journalist een fatsoenlijk honorarium kan bedingen. Het beeld dat hij op een vrije markt zou kunnen zoeken naar die partij die met zijn voorwaarden akkoord wil gaan, is een idee fixe die het Nederlands Uitgevers Verbond graag uitdraagt, maar feitelijk bezijden de waarheid is. Om van een vergoeding voor hergebruik maar te zwijgen.

De reacties van het NUV op het IVIR rapport vormen een staaltje van hypocrisie. Als spreekbuis van Sanoma stelt het NUV dat de redacties bij dit uitgeefconcern onafhankelijk kunnen werken en dat het niet zo is dat indien journalisten niet akkoord gaan met de algemene voorwaarden zij niet meer aan de bak komen. Het tegendeel is waar. De voorbeelden van gevallen bij de juridische dienst van de NVJ zijn legio. Het is ons bekend dat auteurs die voor het ene blad weigeren akkoord te gaan, ook voor andere bladen niet meer worden uitgenodigd. Wanneer het NUV opmerkt dat het allemaal wel meevalt dan komt dat doordat simpelweg veel auteurs met de voorwaarden akkoord gaan. Het NUV heeft echter geen enkel zicht op de achtergrond van deze tekeningsbereidheid: de auteurs kunnen niet anders. 'Wurgcontract' is een begrip waarmee freelancers meestal niet anders kunnen omspringen dan ondertekenen.

Samen met andere beroepsorganisaties heeft de NVJ een algemene voorwaarden procedure aangespannen tegen Sanoma, maar ook andere uitgevers leggen freelance contracten voor die er niet om liegen. Voorbeelden daarvan zijn de contracten van Reed Elsevier voor fotografen en freelance journalisten of van Weekblad Pers. Hoewel de Reed Elsevier-contracten tenslotte niet van toepassing bleken voor de fotografen worden ze onverminderd voorgelegd aan de schrijvende collega's.

Nog zorgwekkender is de tweede tendens, namelijk de ontwikkeling die werd ingezet met de komst van nieuwe media en de diverse gerechtelijke uitspraken die uitmaakten dat voor deze nieuwe publicatievormen afzonderlijk een vergoeding betaald diende te worden. Om geen enkel risico te lopen eisen de uitgevers sindsdien niet alleen de rechten voor bestaande publicaties, maar ook voor iedere mogelijke toekomstige publicatievorm die ooit in de toekomst zou kunnen gaan plaatsvinden. In enkele gevallen wordt daar een kleine vergoeding voor betaald. Maar laten we vooral niet vergeten wat lang geleden een belangrijke reden was om het auteursrecht in te voeren: de noodzakelijke bescherming van auteurs om hen in staat te stellen een rechtvaardig inkomen te verdienen. Het is niet minder dan rechtvaardig dat een uitgever met een journalist een fatsoenlijke prijs overeenkomt voor het voorgenomen gebruik. Overdracht van rechten voor alle eventuele mogelijke exploitatievormen is kapitaalroof.

De NVJ spreekt grote waardering uit voor de aanbevelingen van de onderzoekers. De invoering ervan is een bittere noodzaak. Op enkele aanbevelingen zouden wij aanvullingen wensen. Wij behandelen deze hieronder.

Specificeringsplicht

De NVJ onderstreept het grote nut de voorgestelde specificeringsplicht (model ex ante). We moeten inderdaad af van de wollige juridische constructies die alleen maar tot discussies en rechtszaken leiden. Transparantie kan worden verkregen door vooraf heldere afspraken te maken en fatsoenlijke tarieven overeen te komen. Het NUV heeft hierop gereageerd met de veronderstelling dat dit zal leiden tot contracten met ellenlange formuleringen van alle mogelijk denkbare exploitatievormen, maar die angst is onterecht. Immers moet bij iedere exploitatievorm een prijs worden genoemd en betaald. De opstelling blijkt evenwel een navrant bewijs dat de uitgeverijen inderdaad alle mogelijke rechten in handen willen hebben. Bedoelt het NUV hier dat dit gaat leiden tot contracten die onder de streep niet meer opleveren dan het vergoedingsbedrag dat voorheen werd betaald, met het verschil dat dit nu uitgesmeerd is over tal van mogelijke deexploitaties? De NVJ ziet daarin een risico. Immers is vastgesteld dat de onderhandelingspositie niet gelijkwaardig is en dat freelance auteurs worden geconfronteerd met een houding van slikken of stikken. Wie garandeert dat de uitgeverijen een redelijke vergoeding zullen afspreken voor alle deexploitaties. De NVJ zou het daarom een belangrijke aanvulling vinden indien naast de specificatieplicht het recht op een billijke vergoeding niet alleen zou gelden voor onbekende toekomstige exploitatievormen (zoals de onderzoekers voorstellen), maar tevens de concreet voorgenomen exploitaties omvat. Het recht op een billijke vergoeding dient dus breed te worden ingevoerd. Over het nut en de noodzaak hiervan zo dadelijk meer.

Het NUV heeft aangegeven dat het vrijwel niet uitvoerbaar is om van alle journalisten die eens een bijdrage hebben geleverd de gegevens bij te houden, voor het geval in de toekomst weer eens gebruik van hun werk zal worden gemaakt en een vergoeding moet worden betaald. Daarmee zegt het NUV dat er momenteel geen administratie wordt bijgehouden en dus, dat oude artikelen hergebruikt worden zonder toestemming. De redenering is bovendien een armoedige, nu dit louter administratieve argument wordt aangevoerd ter legitimering van een praktijk van een veelal gedwongen volledige overdracht van rechten (afkoopsom). Waarom zouden uitgeverijen geen bestand kunnen bijhouden over de bijdragen van de freelancers? Hebben zij niet gewoon de plicht dit bij te houden, het auteursrecht is een verbodsrecht! Sterker nog, de specificeringsplicht zal de uitgeverijen hierbij helpen. De nu gehanteerde wollige juridische clausules roepen alleen maar vragen op en zijn nauwelijks te administreren. Bij een specificatieplicht is het duidelijk wat de omvang van de verkregen rechten is. Een dergelijke structurering maakt opslag in een databestand juist goed mogelijk.

Het recht op vergoeding

Het verankeren van een recht op een billijke of redelijke vergoeding wordt door de onderzoekers als een brug te ver gezien. Dat is vreemd aangezien er tevens een gebrek aan contractpariteit wordt vastgesteld. De NVJ ziet de invoering van deze regel dan ook niet meer als discussiepunt, maar als absolute noodzaak. Het is een essentiële aanvulling op de specificeringsplicht.

Opnemen van een verplichting om enerzijds vooraf afspraken te maken en anderzijds te komen tot een vergoeding die ook nog redelijk is, is niet minder dan rechtvaardig. In 1998 werd er een akkoord gesloten met de dagbladuitgevers in het kader van artikel 16 CAO voor Dagbladjournalisten, waarbij voor freelancers werd afgesproken dat de NVJ en NDP ernaar zouden streven een gezamenlijk vast te stellen modelcontract en/of model inkoopvoorwaarden op te stellen. Het is bij een concept gebleven. Oorzaak is -naast de hoogte van de door de NDP geboden tarieven- met name de houding naar de NVJ toe dat de freelance auteurs toch niet tot actie te verenigen zouden zijn. Ook de met de omroep afgesproken HOCO tarieven worden nauwelijks toegepast en de omroepen schakelen kleine productiebedrijven in die weer niet aan de HOCO tarieven gebonden zijn. Overigens zijn de nu geldende HOCO-tarieven nooit door de NVJ onderschreven. De moeizame onderhandelingen tussen HOCO en NVJ werden afgebroken toen bleek dat HOCO het magere resultaat over de tarieven als all in sum beschouwde inclusief de auteursrechten. Ook naar de belangenorganisaties geldt: slikken of stikken. Een verplichting tot het vaststellen van een redelijke vergoeding kan hier helpen aangezien het de weg naar de rechter openstelt voordat er contracten gesloten worden. Met die stok achter de deur wordt een gelijkwaardige onderhandeling tussen partijen verzekerd aangezien beide partijen er belang bij krijgen om tot overeenstemming te komen. Bovendien werkt het opstellen van standaardtarieven en standaardovereenkomsten in de hand.

Bij de onderzoekers bestaat echter de angst dat de invoering van de regel een vergaande ingreep in de contractsvrijheid betekent. Een dergelijke ingreep is volgens hen niet nodig omdat de voorgestelde specificatieplicht 'de contractspartijen ervan zal doordringen dat tegenover elk verleend recht een redelijke vergoeding behoort te staan'. Het blijft onduidelijk waar dat vertrouwen op gestoeld is. Hoe redelijk ben je genoodzaakt te zijn, als je als uitgever 60 % van de tijdschrifttitels uitgeeft? Bovendien is het de vraag of die ingreep in de contractsvrijheid inderdaad zo groot is en als dat al zo zou zijn, of dat dan onwenselijke situaties oplevert. Wanneer de bepaling wordt overgenomen dat bilaterale standaardcontracten voorgaan is toch de contractsvrijheid verzekerd.

Een ex ante specificeringsplicht is transparant en nuttig. Maar om bij een specificeringsplicht ook tot rechtvaardige tarieven te komen, is het in tijden van steeds machtiger wordende uitgeefconcerns van belang om de belangenorganisaties meer armslag te geven.

Disproportionaliteitsregel

De disproportionaliteitsregel wordt tevens als een waardevolle aanvulling gezien. In de literaire contracten is een dergelijke regel meer gemeengoed. Wat literaire auteurs betreft is ook een duidelijkere band tussen de verkoop van een boek en de betaalde vergoeding. Kan een dergelijke regeling nuttig zijn voor journalisten? Dat kan met name voor documentaire en programmamakers waardevol zijn. Een exclusief interview met Osama Bin Laden kan wereldwijd verkocht worden. Waarom zou enkel de omroep daarvan mogen profiteren?

Ondersteunende en flankerende maatregelen

Ook de ondersteunende en flankerende maatregelen worden door de NVJ als waardevol gezien. Nader onderzoek naar nieuwe vormen van geschillenbeslechtinginstrumenten is zinvol. Met name de ontheffing van het kartelverbod wordt van belang geacht. In het verleden

werden door de NVJ adviestarieven voor freelance journalisten uitgebracht en voor fotojournalisten werd door de Fotografiefederatie het richtprijzenboekje uitgegeven; belangrijke instrumenten ter ondersteuning van hun onderhandelingen over een rechtvaardige honorering. De uitgifte van deze jaarlijkse uitgaven is inmiddels gestopt uit vrees voor boetes van de NMA. Ook het stellen van eisen aan subsidies verdient aandacht van de diverse bestuursorganen. Waarom niet de eis stellen dat een subsidie enkel verstrekt wordt indien de auteursrechten netjes worden afgehandeld. Voorlichting tenslotte is van wezenlijk belang. Onderzocht moet worden of bij de scholen voor de journalistiek en de fotovakscholen niet een verplicht vak auteursrecht kan worden opgenomen.

Regelmatig houden wij een inventarisatie onder onze leden freelancers naar de contracten die de uitgevers hen voorleggen. Wij zijn gaarne bereid u daarover informatie te verstrekken, alsook nader onderzoek te doen.

Hoogachtend,

Hans Verploeg
algemeen secretaris

Ellie Speet
secretaris sectie Freelance en
sectie NVF, Fotojournalisten van de NVJ